

Iš dalies finansuojama Europos Sajungos
Nusikalstamumo prevencijos ir
kovos su nusikalstamumu programa

Atsargiai: tapatybės vagystė!

Prezentacijos leidyba finansuojama Europos Sajungos Nusikalstamumo prevencijos ir kovos su nusikalstamumu programos, Šiaurės ministrų tarybos, Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto ir Lietuvos vartotojų instituto lėšomis.

Prezentacija atspindi tik Lietuvos vartotojų instituto požiūrį, todėl Europos Komisija negali būti laikoma atsakinga už bet kokį joje pateikiamos informacijos naudojimą.

Saugok savo tapatybę!

Illiustravo Rasa Joni

Leidėjas – Lietuvos vartotojų institutas
S. Konarskio g. 49, 03123 Vilnius
www.vartotojai.lt

© Lietuvos vartotojų institutas, 2014

Visos teisės saugomos. Kopijuoti prezentaciją visą ar dalimis, taip pat naudoti komerciniais tikslais be Lietuvos vartotojų instituto raštiško leidimo yra draudžiama.

Turinys

1 pamoka. Tapatybės vagystė ir asmens duomenys

2 pamoka. Grėsmės kasdieniame gyvenime

3 pamoka. Grėsmės pasitelkiant moderniašias technologijas

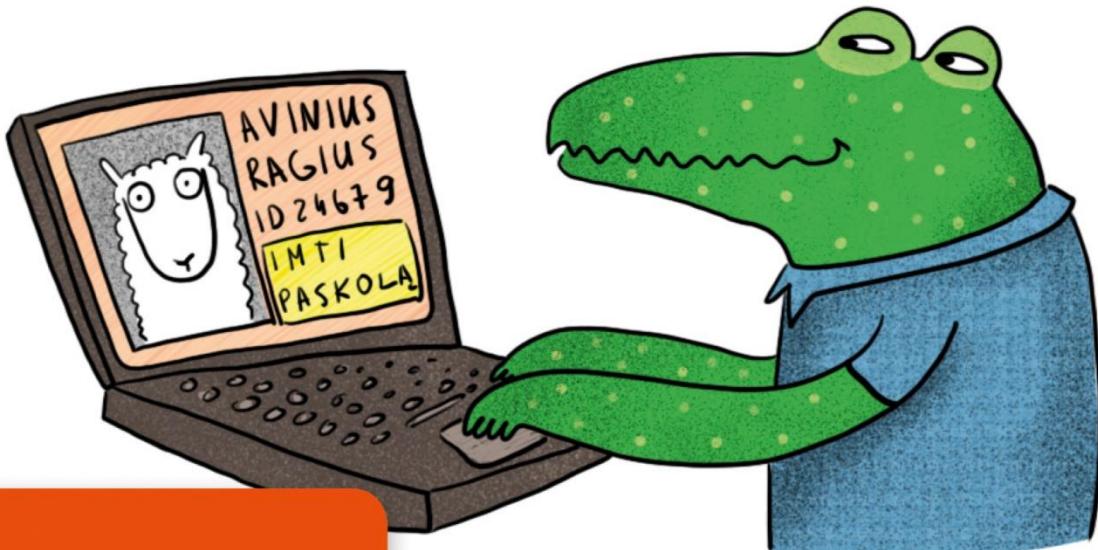
1 pamoka

Tapatybės vagystė – kas tai?

„Pamokymas“

Aš sakau savo vaikams: „Užaugę jūs galite tapti bet kuo.“
Tada paaškinu, kaip pavogti svetimą tapatybę.

- Kas pavaizduota paveikslėlyje?
- Kokia pagrindinė sakinio mintis?

Samprata

- Tapatybės vagystė – tai pasinaudojimas kito asmens duomenimis nusikalstamais tikslais.
- Tapatybės vagystės auka visada patiria neigiamas pasekmes.
- Tapatybės vagystės vyksta tiek kasdieniame gyvenime, tiek ir pasitelkiant moderniašias technologijas.

Reali grėsmė

Beveik penktadalis mūsų šalies gyventojų (19 proc.) per paskutinius 12 mėnesių susidūrė su tapatybės vagyste, atskleidžia 2014 m. balandį atliktas Lietuvos vartotojų instituto tyrimas.

Lietuvos kriminalinės policijos biuro 2014 m. sausio–gegužės mėn. duomenys rodo, kad Lietuvoje įtariamaisiais vykdžius tokius nusikaltimus buvo užregistruoti 1 162 asmenys. Tai rodo nemažą su tapatybės vagystėmis susijusių nusikaltimų mastą.

Neigiamos pasekmės

- Iš banko sąskaitos dingsta pinigai.
- Sugadinama reputacija.
- Be išankstinio sutikimo vykdoma tiesioginė rinkodara.
- Tavo vardu įsigyjama prekių ar paslaugų (pvz., greitasis kreditas).
- Nusikaltėliai, darydami nusikaltimus, prisdengia tavo duomenimis (pvz., suklastotais dokumentais).

Sugadinta kredito istorija

Pažiūrėkite šį filmuką ir aptarkite, kaip **svetimo** asmens Jūsų vardu paimta paskola gali paveikti Jūsų galimybes skolintis ateityje.

[Žiūrėti filmuką](#)

Užduotis namuose

Rask tapatybės vagystę

Surask žiniasklaidoje aprašytą **nusikaltimą**, susijusį su tapatybės vagyste.

Parenk trumpą (bent 3–5 min.) pristatymą, kuriuo atsakytom j šiuos klausimus:

- Kaip buvo pavogta tapatybė?
- Kas atliko nusikaltimą?
- Kokių neigiamų pasekmių sulaukė nusikaltimo auka?
- Kaip galima apsaugoti nuo tokios vagystės?
- Kur kreiptis pagalbos tapatybės vagystės atveju?

Asmens duomenys

Apie 15 proc. mūsų šalies gyventojų **nežino**, kas yra asmens duomenys, rodo Lietuvos vartotojų instituto 2014 m. balandžio atliktas tyrimas.

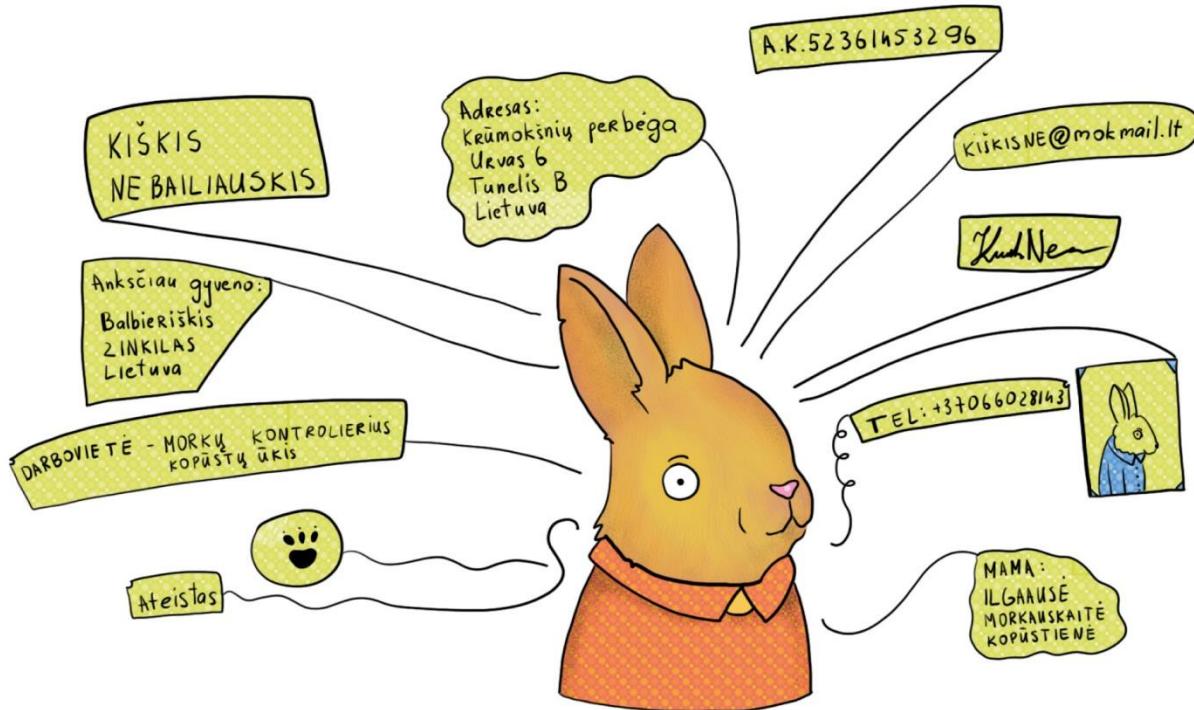
Ivertink

Nurodyk, kokia pateikta informacija yra Jono ir Smiltės asmens duomenys:

*Jonas Jonaitis, gim. 2001 m. gegužės 3 d., ir jo sesuo Smiltė Jonaitytė, gim. 2003 m. sausio 1 d., turi susikūrę paskyras socialiniame tinklalapyje:
Jonas Iksas ir SmiltyneJ. Socialiniame tinklalapyje abu yra nurodė, kad
gimė Anykščiuose, o šiuo metu lanko „Ąžuolo“ gimnaziją Kaune.*

Sąvoka

Asmens duomenys – tai bet kokia informacija, tiesiogiai arba netiesiogiai susijusi su tavimi.

Vieša ar ne?

Kaip manai, kurie iš tavo asmens duomenų gali būti vieši ir kurie neturėtų būti skelbiami viešai?

Asmens duomuo

Vieša

Nevieša

Užduotis klasėje

Perrašyk skelbimą

Nurodyk, kokių Viktorijos asmens duomenų **nereikėtū nurodyti** interneto skelbime.
Pabandyk perrašyti skelbimą, vengdamas nereikalingos informacijos.

*Studentė Viktorija R., gim. 1995 m., gyvenanti Atėnų g. 6-306,
Vilniuje, teikia lietuvių kalbos korepetitoriaus paslaugas
5–10 klasių mokiniams. 1 val. kaina 20 eurų.*

Užduotis namuose

Privatumas „Facebook’ė“

Atsitiktinai pasirinkę 10 savo „Facebook’o“ draugų išnagrinėkite, kokius asmens duomenis jie atskleidžia (skiltyje „Apie“).

Parenkite 5 min. pristatymą, kurio pabaigoje būtų pateikiamas bent 3 rekomendacijos, kokios informacijos „Facebook’ė“ verčiau neatskleisti.

Draugas

Draugas nr. 1

Asmens duomenys

Tikslus adresas, portretinė nuotrauka,
el. pašto adresas, tel. nr., „Skype“ vardas ir t. t.

Draugas nr. 2

Dėmesio: pristatydami tyrimą nenaudokite tikrų draugų vardų, galite pateikti išgalvotus vardus arba tiesiog sunumeruoti (draugas nr. 1, draugas nr. 2 ir t. t.).

2 pamoka

Grēsmēs kasdieniame gyvenime

1 grėsmė

Skambučiai

Viktorijai paskambino tyrėjas iš Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybos (FNTT) ir pranešė, kad į jos banko sąskaitą perivedamos didelės pinigų sumos ir šitaip „plaunami“ pinigai. Tyrėjas užtikrino, jog, norint sustabdyti neteisėtą ir nusikalstamą veiką, reikalingi elektroninės bankininkystės prisijungimo duomenys su visais slaptažodžiais.

Refleksija

- Kaip šioje situacijoje elgiasi Viktorija?
- Kaip Jūs elgtumétės, jeigu Jums paskambintų FNTT tyrėjas?

Testas

Kas Lietuvoje turi teise telefonu prašyti asmens prisijungimo prie banko sąskaitos slaptažodžių?

- Policija.
- Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnyba.
- Valstybinė mokesčių inspekcija.
- SODRA.
- Banko darbuotojai.
- Valstybinė duomenų apsaugos inspekcija.

Netikētas skambutis

Kažkas paskambinęs telefonu prašo tavo elektroninės bankininkystės kodų?

Sakyti ar ne?

2 grėsmė

Sąvartynai

Studentė Viktorija gauna daug sąskaitų (už mobilujį internetą, gyvenimą bendrabutyje ir kt.).

Apmokėjusi jas tiesiog išmeta į šiukslių dėžę.

Mano duomenys sąvartyne?

Išvardykite dokumentus su asmens duomenimis, kuriuos esate išmetę Jūs arba Jūsų pažįstami.
Kokie asmens duomenys buvo tuose dokumentuose?

Dokumentas	Asmens duomenys
ID kortelės kopija	Vardas, pavardė, gimimo data, asmens kodas, ID kortelės numeris, pilietybė...
Dokumentas nr. 2	
Dokumentas nr. 3	

Ką daryti su nereikalingais dokumentais?

- Kruopščiai naikink, kuo smulkiau plėšyk visus nereikalingus popierinius dokumentus ar jų kopijas.
- Dokumentai turi būti sunaikinti taip, kad nebūtų galima atsekti jokios informacijos apie konkretną žmogų.

3 grėsmė

Vagystės

Tapatybės vagišius Martynas **renka informaciją** apie Viktoriją ir jos kaimynus, todėl vagia iš pašto dėžutės jų korespondenciją. Tinka viskas.

Vėliau Martynas planuoja pavogti Viktorijos rankinę, kur bus jos piniginė, telefonas, USB atmintinė ar kas nors, kur galima rasti papildomų asmens duomenų.

Kaip užkirsti kelią vagystėms?

- Galima prašyti saskaitas siųsti el. paštu.
- Dokumentus prašyti siųsti per kurjerį arba registruotu, o ne paprastu paštu.
- Pašto dėžutę reikia tikrinti nuolat, o ne kartą per savaitę.
- Kita.

Piniginės turinys

Viktorija ruošiasi eiti pramogauti – iš pradžių pasikarstyti nuotykių parke, o po to – į restoraną.

Ji dedasi daiktus. Ką turėtų įsidėti į piniginę?

- Mokėjimo kortelę, vairuotojo pažymėjimą, tapatybės kortelę, socialinio draudimo pažymėjimą, grynuju pinigų.
- Mokėjimo kortelę ir grynuju pinigu.

Įsimink!

Nesinešiok su savimi tuo metu nereikalingų dokumentų, mokėjimo kortelių.

Kur paslēpti PIN kodą?

Viktorija įsigijo mokėjimo kortelę. Svarsto, ką daryti su kortelės PIN kodu:

- užrašyti ant kortelės (bus labai patogu);
- įsivesti į mobiliojo telefono adresų knygą (bus visada po ranka);
- užrašyti ant popieriaus lapelio ir laikyti piniginėje šalia kortelės (gal bus saugiau?);
- laikyti stalčiuje (jei pamirš);
- paslēpti saugioje vietoje
(vonioje, po kilimu, pagalvėje ar pan.);
- įsiminti (kartoja ilgai, kol įstringa atmintyje).

4 grēsmē

Stebējimas

Viktorija kiekvieną rytą, eidama į universitetą, kavinėje nusiperka gardžios kakavos puodelį, už kurį sumoka banko kortele. Vėliau parke naudodamasi planšetiniu kompiuteriu kaip įprastai pasitikrina el. pašto dėžutę ir „Facebook'o“ paskyrą. Visą tą laiką ją atsargiai sekdamas stebi Martynas.

Kas domina Martyną?

Kaip apsaugoti?

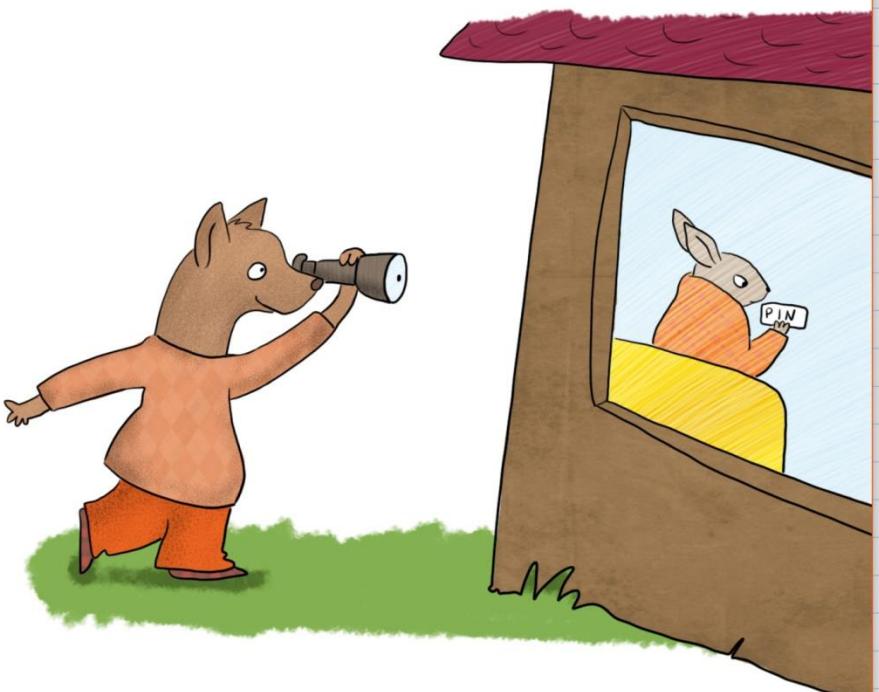
- Kavinēje renkant banko kortelēs PIN kodā reikia **ranka pridengti** kortelēs skaitytuva.
- Niekada **nesinaudoti** kompiuteriu, išmaniuoju telefonu ar pan. viešose vietose finansinėms operacijoms ar kitiems veiksmams su asmens duomenimis atliliki.

Kur gali tapti auka?

Kur jmanoma tapatybēs vagystē neelektroninēje erdvēje:

- mokykloje,
- universitete,
- banke,
- interneto kavinēje,
- namie.

3 pamoka

Grēsmēs pasitelkiant moderniāsas technologijas

Pamokanti situacija

- Kas pavaizduota paveikslēlyje?
- Kokia pagrindinė paveikslėlio mintis?
- Ar kada susimastėte apie nemokamo belaidžio interneto saugumą?

Kaip vagiamos tapatybēs elektroninēje erdvēje?

Pasaulyje egzistuoja daug tapatybēs vagystēs elektroninēje erdvēje metodū, bet visi jie veikia panašai, išnaudodami:

- vartotojų atidumo spragas;
- sistemų saugumo trūkumus.

Užduotis klasēje

Slaptažodžio stiprumas

Elektroninėje erdvėje tapatybę atstoja prisijungimo vardas ir slaptažodis.

Norint netapti auka, slaptažodis turi būti ilgas, stiprus ir unikalus, iš didžiųjų ir mažųjų raidžių, skaičių ir simbolių derinio. O ar stiprūs Tavo naudojami slaptažodžiai?

Patikrink bent 3 savo naudojamų slaptažodžių saugumą ir stiprumą adresu www.passwordmeter.com ir aptark gautus rezultatus su klasės draugais.

Dēmesio: besidalydamas rezultatais, neatskleisk savo slaptažodžio!

1 grēsmē

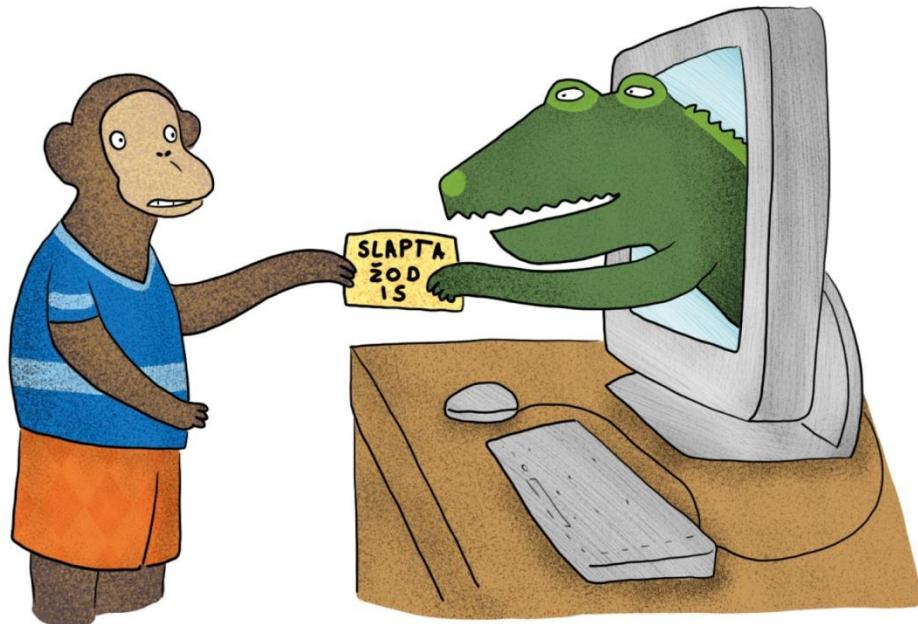
Elektroninis laiškas

Į elektroninio pašto dėžutę Viktorija gavo banko darbuotojo elektroninj laišką, kuriame rašoma, kad būtina prisijungti prie internetinės bankininkystės ir „saugumo sumetimais“ kuo skubiau pasikeisti prisijungimo slaptažodį.

Kaip greitai mergina turėtu tai padaryti?

Dēmesio!

- Niekam neatskleisk savo prisijungimo vardu ir slaptažodžių.
- Gavēs internetinės bankininkystės prisijungimo duomenų prašantį el. laišką, paskambink oficialiu savo banko numeriu ir išsiaiškink situaciją.
- Pranešk apie jutartiną el. laišką policijai ir artimiesiems.

2 grēsmē

Sāskaitos internetu

Viktorija jvairias sāskaitas **apmoka internetu**: taip greičiau, patogiau.

Prisēdusi prie kompiuterio el. pašte randa laišķu su mobiliojo ryšio telefono sāskaita, suglaudinta .ZIP formatu. Kaip jai elgtis?

- Atidaryti sāskaitą.
- Atidaryti sāskaitą prieš tai patikrinus antivirusine programu.
- Ištrinti laišķu.

Dēmesio!

- Neatidarinēk iš nepažīstamu asmenų gautū el. laišķu, jū prieku, nuorodu.
- Visada kompiuteryje **turēk** veikiančią atnaujintą antivirusinę programā.
- Reguliariai **tikrink** kompiuterj, ar nēra virusu.

3 grēsmē

Nemokamas internetas

Nemokamas neapsaugotas belaidis internetas – didelis patogumas. Pietaudama kavinēje, kur veikia toks belaidis internetas, Viktorija nusprendē internetu įsigytį naują stilingą laikrodį. Ar patartum jai taip elgtis?

Dēmesio!

- Nesinaudok atvirai prieinamu, **neapsaugotu** belaidžiu internetu (kavinēse, oro uostuose, viešbučiuose ir pan.) finansinēms operacijoms atliki.
- Naudokis tokiu internetu tik apsirūpinęs visomis īmanomomis duomenų saugumo priemonēmis (ugniasiene, antivirusinēmis programomis).

Užduotis namuose

Belaidžio interneto saugumas

Rask informacijos interneite ir parenk 3 min. pranešimą,
kaip apsaugoti savo asmeninę informaciją naudojantis
neapsaugotu belaidžiu internetu.

Pranešimas pristatomas klasės draugams.

4 grēsmē

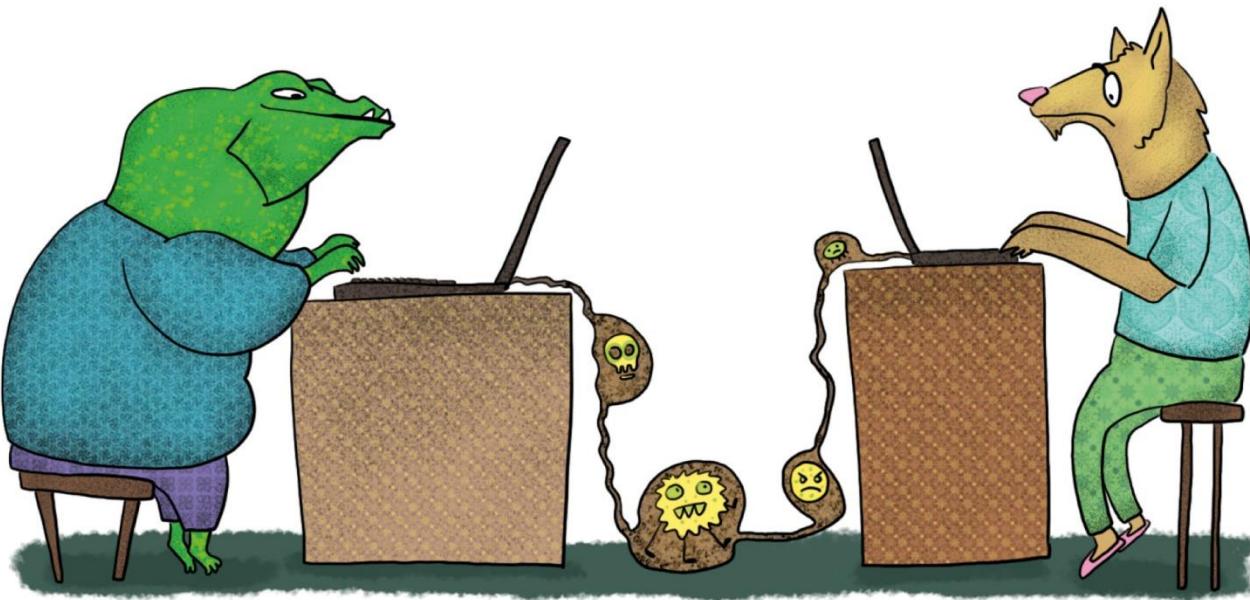
Nelegalios programos

Kad atsimintų vasaros įspūdžius, Viktorija padarė daug nuotraukų. Norēdama jas sutvarkyti, nusprendė parsisiųsti „Photoshop“ programą. Bet nenori leisti pinigų...

Ką patartum Viktorijai: parsisiųsti legalią versiją ar ieškoti piratinės?

Dēmesio!

- Naudok tik legalią programinę įrangą.
- Nesisiųsk programėlių, žaidimų iš įtartinų interneto svetainių.

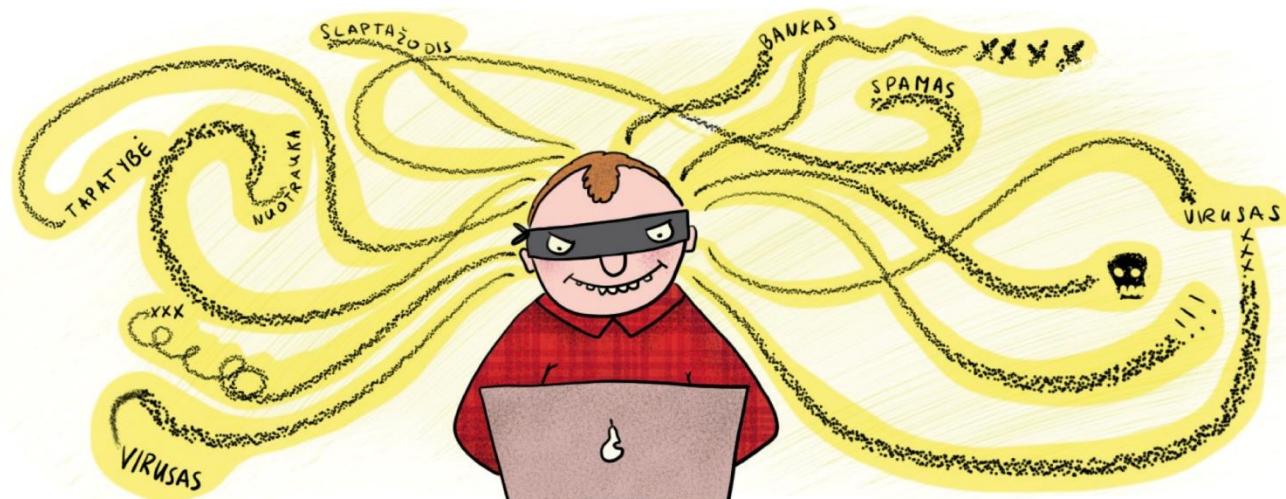
Gyvenimiška situacija

Viktorija sulaukė pikto laiško iš kelių draugų.

Paaiškėjo, kad merginos „Facebook'o“ paskyra kažkas pasinaudojo šmeiždamas jos draugus bei pažįstamus. Viktorijos reputacija baisiai sugadinta, draugai nebenori su ja bendrauti.

Kodēl taip nutiko?

Viktorija netyčia skaitykloje paliko užrašų knygelę, kurioje surašytu prisijungimo prie jos „Facebook'o“ paskyros duomenys. Tai leido nežinomam tapatybēs vagišiui sužinoti merginos prisijungimo kodą ir pasinaudoti jos paskyra rašant piktas ir šmeižkiškas žinutes.

Ką daryti?

- Nedelsiant **pasikeisti** slaptažodį.
- **Įspėti** draugus ir pažistamus apie šį įvykį, pasidalyti patirtimi su bendraklasiais.
- Daugiau niekada **neužsirašinėti** prisijungimo duomenų arba juos šifruoti.

Kelios rekomendacijos

- Reguliariai valyk ir keisk prisijungimų duomenis.
- Nusistatyk finansinių operacijų limitus banko sąskaitoje ir reguliariai tikrink sąskaitos išrašą.
- Saugok privatumą ir be reikalo neskelbk savo asmens duomenų internete.
- Naudokis pseudonimais, trumpink vardą ir pavardę.
- Susikurk laikiną el. pašto dėžutę, kurią naudosi registruodamasis įtartinose svetainėse.
- Bet ką darydamas internete pagalvok, ar tai negali turėti tau neigiamų pasekmių.

Daugiau informacijos: <http://vartotojai.lt/tapatybe>

Tapatybės vagystė = neigiamos pasekmės

